

**ანტირუსული მოძრაობა გურია-აჭარაში
XX საუკუნის 20-იან წლებში**

რუსეთის 1917 წლის 17 თებერვლის რევოლუციამ, მეფის ტახტიდან გადადგომამ და დემოკრატიული პროცესების განვითარებამ რუსეთის იმპერიაში მცხოვრებ ერებს დამოუკიდებლობის მოპოვების იმედი ჩაუსახა. ქართველმა თავადაზნაურებმა მისასალმებელი დეპეშა გაუგზავნეს რუსეთის სახელმწიფო სათათბიროს. სანდრო შანშიაშვილი მიესალმა რუსეთში რევოლუციის გამარჯვებას შემდეგი სიტყვებით: „დღეს, შენ მხიარულობ თავისუფლებით, რომელიც მე ადრე მომისპე. დღეს შენ ეძიებ შენის სამშობლოს სახელს და დიდებას, რომელიც მე მქონდა და მომისპე. დღეს შენ იბრძვი და მაბრძოლებ სამშობლოსთვის, რომელიც მეც მაქვს და დღეს შენ გეკუთვნის. მე მინდა ჩემი სამშობლო გათავისუფლდეს, რომ თავისუფალმა უფრო მხარი მოგცე, მეც მინდა თავისუფლად ვისუნთქო, რომ სიცოცხლე შემრჩეს და დაგეხმარო. მეც მინდა ჩემი რჯული და ენა მქონდეს, მინდა შენი ერის მსგავსად ჩემი ერიც ჩემს მამულში ხელმწიფებდეს, რომ ღირსეულმა ღირსეულად პატივი გცე. მაშ დამიბრუნე, რაც მე მეკუთვნის, დამიბრუნე თავისუფალმა თავისუფლება, დამიბრუნე მამულით ბედნიერება, მამულის ბედნიერება, დამიბრუნე საქართველო და მაშინ, მხოლოდ მაშინ უფრო გიწამებ“.

1917 წლის 7 მარტს გაზეთ “საქართველოში“ დაიბეჭდა მიმართვა ქართველი ერისადმი, რომელშიც ვკითხულობთ: „გაფრთხილებთ ქართველებო! ამ საერთო გატაცების დროს, როდესაც აზრი-გონების ცივი მსჯავრი და ანალიზი ანთებული გრძნობის აღსა და პარპალში არ მოსჩანს, ჩვენი ეროვნული შეგნების უზენაეს მოვალეობად ვთვლით მოგიწოდოთ და გითხრათ: რუსეთში დღეს რომ ახალი მთავრობა დამყარდა, ამისთანა და ამაზე უფრო რადიკალი და მემარცხენე მთავრობანი ყოფილან და არიან ევროპასა და ამერიკაში, მაგრამ ამ მთავრობებს არ დაუნდვიათ ჩვენსავით ქვეშევრდომი პატარა ერები. მაგალითები ჰკითხეთ ისტორიულ სინამდვილეს! რა ჩაიდინა ინგლისმა ირლანდიისა და ინდოეთის მიმართ. რა ჰქნა გერმანიამ პოლონეთის მიმართ. ამიტომაც რუსეთში ახალი მთავრობის გამეფება იმას არ ნიშნავს, რომ საქართველო ეროვნული უფლებით შეიმოსება და თავისუფლებას დაიბრუნებს. ისტორია არ გვაძლევს ამ ხრივ საბუთს, რომ ვენდოთ. საქართველოს აღდგენა, მისი ეროვნული თავისუფლება მთელი ქართველი ხალხის სიცოცხლის მიზანია“.

1916 წლის 2 აპრილს კავკასიის მეფისნაცვლის გადაწყვეტილებით ბათუმის ოლქის ერობაში, გუბერნიის ერობის უფლებით შეიყვანეს ოზურგეთის მაზრა იმ მოტივით, რომ ოზურგეთის რაიონი თავისი სასოფლო სამეურნეო კულტურებით და სამეურნეო ინტერესებით ახლოს იდგა ბათუმთან. საქართველოს ერთიან გეოგრაფიულ სივრცეში, ერთმანეთის გვერდიგვერდ მოსაზღვრე უძველეს კუთხეებს გურიას და აჭარას აერთიანებდა ერთიანი ისტორია, საერთო ეკონომიკა და კულტურა. მოგვიანებით, 1924 წლის 23 ივლისს ოზურგეთის სამაზრო აღმასკომის მცირე პლენუმმა მიიღო გადაწყვეტილება ოზურგეთის მაზრაში, კერძოდ ქორის ბუდეში აჭარლების ჩამოსახლების და მიწერის შესახებ [ახს. ფ. ი-82 ან. 1, ს. 34, ფ. 30]

1918 წლის 18 თებერვალს ქუთაისის გარნიზონის ოფიცერთა საერთო კრებამ მიიღო გადაწყვეტილება, რომ მიეღოთ მონაწილეობა, როგორც რუსეთის ისე თურქე-

თის აგრესიისგან ბათუმის დასაცავად. ბრესტ-ლიტოვსკში ბოლშევიკებთან მოლაპარაკების საფუძველზე ბათუმში შეიქმნა სახიფათო მდგომარეობა. კრებამ ოფიცრებს მოუწოდა გაეწიათ ხელმძღვანელობა მებრძოლი რაზმებისთვის, რომლებიც იგზავნებოდა ბათუმის დასაცავად [ასს. ფ. ი-82 ან. 1, ს. 20, ფ. 170]

1918 წელს გურიასა და აჭარაში ოსმალების წინააღმდეგ ბრძოლაში განსაკუთრებით აქტიურობდნენ სამუსლიმანო საქართველოს განმანთავისუფლებელი კომიტეტის წევრები, რომლებიც პოლიტიკური სიტუაციიდან გამომდინარე ხშირად გადაადგილდებოდნენ ოზურგეთში, სადაც იმართებოდა საიდუმლო შეხვედრები ოსმალების წინააღმდეგ ერთობლივი ბრძოლის გეგმის შესადგენად. ახლახან პროფესორმა თამაზ ფუტკარაძემ ჟურნალ „არხეონში“ დაბეჭდა საინტერესო საარქივო დოკუმენტური მასალა ცნობილი ლოტბარის, ნესტორ ერქომაიშვილის შესახებ. 1905 წლიდან ნესტორ ერქომაიშვილი ანტონ კვაშალთან, პორფირე ჩხაიძესთან, სერაფიონ დათუნაიშვილთან, ილარიონ მენაბდესთან ერთად ჩართული იყო ანტირუსულ მოძრაობაში. ნასაკირალზე, აღიხანოვ-ავარსკის წინააღმდეგ ბრძოლის გამო, მისი ოჯახი გაამწარეს. 1905 წელს ნესტორ ერქომაიშვილმა იარაღი აჰყარა შვიდ „გოროდოვოს“. ესენი იყვნენ: რაჟდენ ჯიქია, კრაფჩენკო, და სხვა. ნესტორ ერქომაიშვილს ბენია ჩხიკვიშვილთან, რაფიელ ჩიხლაძესთან, ნოე ხომერიკთან და გიორგი ცინცაძესთან ერთად დიდი ღვაწლი მიუძღვის „გურიის რესპუბლიკის“ ჩამოყალიბებაში [თამაზ ფუტკარაძე, 2020]

ნესტორ ერქომაიშვილისგან კლასობრივი მტრის სახე შექმნეს, რომელთაც მან ღირსეული პასუხი გასცა: „მე თავადაზნაურობიდან გვერდზე გამდგარი, თავადაზნაურობის პასიური ხელისუფლების მოწინააღმდეგეთა რიგებში დამდგარი, გურიელებს დავეუბრებო და პატიებას შევთხოვდი“ [ასს. ფ. ი-191 ან. 1, ს. 6, ფ. 7].

1919 წელს ნესტორ ერქომაიშვილი მსახურობდა ქართველ მუსულმანთა ბატალიონში, სადაც განაგებდა ბატალიონის სამეურნეო საქმეებს. 1919 წელს მას დაუტოვებია მენშევიკების რიგები, გადასულა ბათუმში და დაუწვია ბრძოლა დენიკინელებსა და სედაი მილეთელების წინააღმდეგ. ნესტორ ერქომაიშვილი 1924 წლის აჯანყებაშიც ღებულობდა მონაწილეობას. აჭარის სახელმწიფო არქივში ინახება საქართველოს საგარეო საქმეთა მინისტრის აკაკი ჩხენკელის მიერ ბულგარეთის საგარეო საქმეთა მინისტრის სახელზე გაგზავნილი 1917-1918 წლებით დათარიღებული წერილები, რომლებიც შედგენილია ფრანგულ და გერმანულ ენებზე. საყურადღებოა საქართველოს მუსლიმთა განმანთავისუფლებელი კომიტეტის 1918 წლის 3 აგვისტოს წერილი, რომელსაც ხელს აწერენ ჰაიდარ და ზია აბაშიძეები, ყადირ შერვაშიძე და სულეიმან დიასამიძე, წერილებისადმი ინტერესს განაპირობებს ის გარემოებაც, რომ იგი ქრონოლოგიურად ემთხვევა საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადების წინარე პერიოდს.

საქართველოს დამოუკიდებლობის ეროვნული კომიტეტის წევრთა 1917-1919 წლების წერილების შინაარსი მიანიშნებს ქართველ პატრიოტთა საბრძოლო სულიანობაზე, მათ სულიერ სწრაფვაზე ქვეყნის დამოუკიდებლობის მიღწევის გზაზე. ქართველ კაცში იმდენად ძლიერი იყო რუსეთის დესპოტურ, საოკუპაციო რეჟიმთან შეურიგებლობის გრძნობა, რომ ზოგჯერ ქვეყნის განთავისუფლების უნით შეპყრობილი მამულიშვილნი, ნებსით თუ უნებლიედ უცხო ძალაზე ამყარდნენ იმედს.

ფრანგულენოვანი დოკუმენტების ქართულ ენაზე თარგმანის გააზრებიდან ერთი დასკვნის გაკეთება შეიძლება, რომ მართალია ევროპის სახელმწიფოები დაკავებულნი იყვნენ საქართველოს სახელმწიფოებრივი მოწყობის საკითხით, მაგრამ ზოგჯერ მათი და საქართველოს ინტერესები არ ემთხვეოდა ერთმანეთს, რადგან საქარ-

თველოს ძირითად, ერთადერთ მიზანს წარმოადგენდა რუსეთის ექსპანსიიდან განთავისუფლება და ქვეყნის დამოუკიდებლობის გამოცხადება.

1918 წლის აპრილ-მაისში საქართველოში დამოუკიდებელი დემოკრატიული რესპუბლიკის გამოცხადების საკითხი იდგა და ამით ყველაზე მეტად დაინტერესებულნი იყვნენ ევროპული სახელმწიფოები, რადგან მათ უფლება ეძლეოდათ ჩარეულიყვნენ საქართველოს სახელმწიფოებრივი მოწყობის საკითხში.

1918 წლის 15 აპრილს საქართველოს დამოუკიდებელი ეროვნული კომიტეტის წევრები პეტრე სურგულაძე, ზია აბაშიძე, ყადირ შერვაშიძე და სხვები წერილით მიმართავენ ევროპის ქვეყნებს, რომელშიც წუხილს გამოთქვამდნენ ბრესტ-ლიტოვსკის შეთანხმების გამო და აღნიშნავენ, რომ ყარსი, არდაგანი და ბათუმი, რომელსაც რუსეთი და თურქეთი ინაწილებენ, ისტორიულად საქართველოს ტერიტორიის განუყოფელი ნაწილებია.

1918 წლის 11 აგვისტოს ბერლინიდან აკაკი ჩხენკელის სახელზე გამოგზავნილ წერილში აღნიშნული იყო, რომ გერმანიის ხელისუფლებასა და რუსეთს შორის მოხდა შეთანხმება, რომ ორივე ქვეყანას ეცნოთ საქართველოს დამოუკიდებლობა.

საქართველოს დამოუკიდებლობის კომიტეტმა კავკასიის ფრონტზე საბრძოლველად ქართველი მოხალისეებისგან შექმნა რუსების წინააღმდეგ მებრძოლი ქართული ლეგიონი.

თურქეთი სიძვეით აღიარებდა საქართველოსადმი დახმარებას, მაგრამ სინამდვილეში ცდილობდა რუსეთ-თურქეთის 1877 წლამდე არსებული საზღვრების გადახედვას, რაც ქართველი პატრიოტების აღშფოთებას იწვევდა. საქართველოს დამოუკიდებელი ეროვნული კომიტეტის თავმჯდომარე პეტრე სურგულაძე აღნიშნავდა, რომ ქართველი მუსლიმი ინტელიგენცია სახალხო იდეალების ერთგული რჩება და განაგრძობს ბრძოლას სამშობლოს თავისუფლებისთვის, ამ პერიოდში საქართველოს მუსლიმი მოსახლეობის ერთი ნაწილი განიცდიდა თურქული პამისლამისტური აგიტაციის გავლენას, მაგრამ რელიგიური ფანატიზმი არასოდეს მდგარა ზოგადად ქართველობაზე მაღლა **[ახს. ფ ი-87 ან. 2, ს. 2, ფ. 31]**

ამ პერიოდში რუსეთს არ ეცალა საქართველოსთვის, იგი 1917 წლის ოქტომბრის რევოლუციის ტრიუმფალური სვლით იყო დაკავებული და დროებით დათმო საქართველო.

უახლესი ისტორიის მკვლევარი ე.ვ. არხიპოვა სტატიაში „ბრიტანული კვალი სამხრეთ კავკასიაში 1917-1918 წლებში“ მიაჩნებს, რომ პირველ მსოფლიო ომში მონაწილე სახელმწიფოთა ფიზიკური და ეკონომიკური სისუსტე ართმევდა მათ შესაძლებლობას რეალურად განეხორციელებინათ კავკასიაში თავიანთი ძალაუფლება“ **[ე.ვ. არხიპოვა, 2016: 216-224]**

ბრიტანეთის ხელისუფლება რეალურად მოკლებული იყო შესაძლებლობას განეხორციელებინა თავისი ძალაუფლება აჭარაში. დიდი ბრიტანეთის მხარდაჭერით განებივრებული სომხეთი ტერიტორიულ პრეტენზიას აცხადებდა ახალციხე, ახალქალაქსა და ბათუმზე. შექმნილი პირობებიდან გამომდინარე, ბრიტანეთის ხელისუფლება იძულებული იყო ტერიტორიულ დავებთან დაკავშირებით მიეღო სხვადასხვა გადაწყვეტილება

უახლესი ისტორიის მკვლევარი ა.ა. მანუხინი სტატიაში „რუსეთის 1917 წლის რევოლუცია და ამერიკის საზოგადოებრივი-პოლიტიკური და პროგრესული იდეები“ აღნიშნავს: მოლოდინი იყო იმისა, რომ 1917 წელს დემოკრატიული რუსეთი გარდაიქმნებოდა ძალად, რომელიც წარმართავდა სამხედრო ქმედებებს **[ა.ა მანუხინი,**

2016: 163], მაგრამ სამწუხაროდ მოლოდინი მოლოდინად დარჩა და 1917 წლის 25 ოქტომბრის სამხედრო-რევოლუციური გადატრიალების შედეგად დემოკრატიული რუსეთი შეიცვალა დიქტატორულ რუსეთით.

ამ პერიოდში ევროპის სახელმწიფოთა მიერ წარმოდგენილ ერთ-ერთ საუკეთესო პროექტს შეადგენდა რუსეთიდან გამოყოფა და კავკასიის შეერთებული შტატების შექმნა, რაც ისტორიული მოვლენებიდან გამომდინარე, ობიექტური თუ სუბიექტური მიზეზების გამო ვერ განხორციელდა.

1917-1918 წწ. საქართველოს ეროვნული საბჭოს აღმასრულებელი კომიტეტის სხდომებზე განიხილავდნენ გურიასა და აჭარაში არსებულ პოლიტიკურ ვითარებას. საქართველოს ეროვნული საბჭო აღნიშნულ რეგიონებს, საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ მოძრაობის გამოცოცხლების მიზნით უწევდა ფინანსურ დახმარებას. 1918 წლის 14 თებერვალს ალექსანდრე ჯაბადარის მიერ საქართველოს ეროვნული საბჭოს აღმასრულებელი კომიტეტის სახელზე გაგზავნილ წერილში აღნიშნული იყო, რომ აუცილებელია ოსმალებთან ზავზე მოლაპარაკების პროცესს დასწრებოდნენ ქართველი დელეგატები. დელეგატების მიერ გაწეული ხარჯის დასაფარავად გაგზავნილი იქნა 3000 მანეთი. მეორე წერილში ალექსანდრე ჯაბადარი მიუთითებდა, რომ თუ ეს ფული არ იყო საკამარისი, ის მზად იყო დამატებით შემოეტანა თანხა. აღ.ჯაბადარი დაუინებოთ მოითხოვდა ქართველი დელეგატების ოსმალეთში გაგზავნას, საქართველოს სრული დამოუკიდებლობისათვის საფუძვლების მოსამზადებლად.

საქართველოს ეროვნული საბჭოს საფინანსო სექციის ხელმძღვანელის კოტე მესხის წერილის საფუძველზე, გურიას სამშობლოს დაცვის მიზნით გადაეგზავნა 5000 მანეთი. 1918 წლის 2 თებერვალს სამაჰმადიოანო საქართველოს სექციის გამგეს რეჯებ ნიჟარაძეს წლიური ხარჯებისთვის წლიურად დაენიშნა 500 მანეთი. საქართველოს აღმასრულებელმა კომიტეტმა სოფელ წყავროკას სკოლის ასამშენებლად სამშენებლო კომიტეტს გადასცა 900 მანეთი. საინტერესოა ქალაქ სამტრედიის ვაჭართა საურთიერთო ნდობის საზოგადოების 1918 წლის 20 ივნისის წლიური კრების მიმართვა, რომელიც შეეხება იმდროინდელ პოლიტიკურ ვითარებას და იმ წვლილს, რომელიც გაიღო აღნიშნულმა საზოგადოებამ გურიასა და აჭარაში დამოუკიდებლობისთვის ბრძოლის სასარგებლოდ. მიმართვაში აღნიშნულია, რომ რუსეთის 1917 წლის რევოლუციამ ერთ-ერთ უმთავრეს და აუცილებელ საქმედ მიიჩნია ერთა განთავისუფლების საკითხი. რუსეთის იმპერიაში მცხოვრებ ხალხს გამოჰქონდათ დროშები, რომელზეც ეწერა „რუსეთის დემოკრატიული ფედერაციული რესპუბლიკა“. ამას მოჰყვა რევოლუციის აღრევა, აზვირთვება და ბოლშევიკური გამოსვლები. ამ უკანასკნელის ხელში რევოლუციამ დაკარგა თავისი დემოკრატიული ღირებულებები და გამოიწვია ამიერკავკასიის ერების გამოიჯვნა. რუსეთი ამიერკავკასიას ჰყოფს და „ფეშქაშობს“ (ჩუქება) ოსმალეთის მთავრობას. სამარცხვინო ზავის საფუძველზე საქართველო სამუდამოდ ჩამოშორდა ისტორიულ ტაო-კლარჯეთს. სამტრედიის ვაჭართა საურთიერთო ნდობის საზოგადოებამ საქართველოში დამოუკიდებლობის გაძღვრების მიზნით 1917 წელს, მოგებულ თანხიდან გამოჰყო 500 მანეთი. ბათუმის ქართულ ეროვნულ საბჭოს, ბათუმში დატოვებული ქართველი მხედრების სასარგებლოდ გადაეცა 200 000 მანეთი, რომელიც დაურიგდა სხვადასხვა სამხედრო ნაწილის ოფიცრებს და ჯარისკაცებს. ამ პერიოდში, თურქეთში განვითარებული მოვლენების შედეგად დაიძაბა ურთიერთობა რუსეთთან დამეგობრებულ სომხებსა და ქართველ მუსულმანებს შორის.

1918 წლის 4 მარტს გახეთ „ერთობაში“ დაბეჭდილი სტატია ეხება ბათუმის საკითხით სომხების დაინტერესებას. კერძოდ, სტატიაში აღნიშნულია, რომ სომხეთი

ექებს შავ ზღვაზე გასავალ პორტს და მისი ყურადღება ამ ძიებაში შეიძლება ბათუმზე შეჯერდეს. ბათუმის ოლქი მუსულმანებით არის დასახლებული და ეს იზიდავს აზერბაიჯანის პანისლამისტურ წრეებს. ამიერკავკასიის ყველა სახელმწიფოს ბათუმთან საკუთარი ინტერესები აკავშირებს. ეროვნული ინტერესებიდან გამომდინარე გადამჭრელი სიტყვა საქართველოს მოსახლეობას ეკუთვნის. ილია გვმომღვრავდა, რომ სოციალურთან და ინტერნაციონალურთან ეროვნულსაც ნუ დაივიწყებთ, გახსოვდეთ, რომ ერს მუდმივი მტრები და მეგობრები არ ჰყავს, მას მხოლოდ მუდმივი ეროვნული ინტერესები აქვს. 1919 წლის 7 იანვარს გაზეთ „შრომაში“ აღნიშნული იყო, რომ 1918 წლის საქართველო-სომხეთის ომში სომხებს ინგლისელების იმედი ჰქონდათ და ინგლისელებმა პირველ ხანებში თითქოს გაუმართლეს, მაგრამ საკმაო აქტივობას ვერ იჩენდნენ. ისინი უფრო სომხების ვეჭილებად გამოდიოდნენ, ვიდრე შუამავლად ქართველებსა და სომხებს შორის. ინგლისელთა ზეწოლის გამო ქართველებმა დამარცხებული სომხების დევნა შეაჩერეს, მიუხედავად იმისა, რომ ქართველებისთვის ისინი არავითარ ძალას აღარ წარმოადგენდნენ და მათი საბოლოო დამარცხება მეტად იოლი იყო. ასეთი ფაქტი ომის ისტორიაში იშვიათია. ქართველებმა დიდი რაინდობა გამოიჩინეს. 1919 წლის 9 მაისს გაზეთი „სამუსლიმანო საქართველო“ აშუქებს ინგლისელთა დამოკიდებულებას სერვეთბეგის ავანტიურასთან დაკავშირებით. სერვერბეგ ქობლიანსკის ქმედება ინგლისელებმა შეაფასეს, როგორც ძმათა შორის სისხლისღვრა. ინგლისის მთავრობამ დაატყვევა „ქარსის რესპუბლიკის“ ხელმძღვანელობა და ამით უზრუნველყო აჭარაში მშვიდობა. 1920 წლის 7 მარტს გაზეთ „ერთობაში“ დაიბეჭდა დემოკრატიული მთავრობის მიმართვა ბათუმის ოლქის მცხოვრებლებისთვის, რომელშიც აღნიშნულია, რომ ბათუმის დაბრუნებით გაიმარჯვა სამართლიანმა საქმემ. ინგლისმა და მისმა მოკავშირე სახელმწიფოებმა გადაწყვიტეს, რომ ბათუმი და მისი ოლქი სამუდამოდ დაუბრუნდეს საქართველოს. ამ ცნობას აჭარის მოსახლეობა სრული თანაგრძნობით შეხვდა. ამავე დროს ბათუმში ჩამოვიდნენ დამფუძნებელი კრების წევრები: საყვარელიძე, ფირცხალავა, ვეშაპელი. 1920 წლის 1 მარტს ბათუმში გამართულ საზეიმო სხდომაზე აღინიშნა, რომ საქართველო უბათუმოდ დასახინრებულ სხეულს დაემსავსებოდა და რომ ბათუმის ოლქი შეადგენს საქართველოს ორგანულ ნაწილს ისტორიულად, ეთნოგრაფიულად, სამრეწველო განვითარებით. საქართველოსთვის ბათუმის გადაცემა მოსახლეობას მიულოცეს ინგლისის, უკრაინის, ირანის კონსულებმა. 1920 წლის 2 მარტს გაზეთ „ერთობაში“ დაიბეჭდა სამუსლიმანო საქართველოს მეჯლისის თავმჯდომარის მემედ აბაშიძის მიმართვა, კავკასიაში ბრიტანეთის უმაღლეს კომისარ ოლივერ უორდროპისადმი, რომელშიც აღნიშნული იყო, რომ 1919 წლის 31 აგვისტოს, ბათუმის ოლქის ქართველი მუსულმანების ყრილობამ გამოიტანა დადგენილება და მოითხოვა ავტონომიურ საწყისებზე ბათუმისა და მისი ოლქის შეერთება საქართველოს რესპუბლიკასთან.

1918 წლის 31 მარტს, სომეხთა ნაციონალური საბჭო მოითხოვდა 400 სომეხი ლტოლვილის შესახლებას არმიის მიერ გამონთავისუფლებულ ყაზარმებში. 1918 წლის დეკემბერში დაწყებულ საქართველო-სომხეთის ომს წინ უძღვოდა შეტაკებები სომხებსა და ქართველ მუსულმანებს შორის. ქართული ნაციონალური საბჭო აღშფოთებას გამოთქვამდა ენშიაძინის მაზრაში, კარხუნის დასახლებაში არსებული სომეხი ლტოლვილების სოფელ აუხაილოში მცხოვრებ მუსულმან ქართველებზე თავდასხმის გამო. ქართული ნაციონალური საბჭო სომხებს მოუწოდებდა ძმათა მკვლელი ომის შეწყვეტისა და წესრიგის აღდგენისკენ [ასს. ფ. ი-82 ან. 1, ს. 18, ფ. 63]

1918 წლის 30 მარტს თბილისში, სომეხთა ნაციონალურ საბჭოში გამოცხადდა 4 სომეხი და განაცხადეს შემდეგი: ბრონირებული მატარებელი № 3-ით, რომელიც იარაღით იყო დატვირთული, სომხები ბრუნდებოდნენ რუსეთიდან სამშობლოში. ქალაქ ფოთთან სომხებს იარაღის ჩაბარება მოთხოვეს, რაზედაც უარი განაცხადეს და ცეცხლი გახსნეს. შეტაკებას მსხვერპლი არ მოჰყოლია. მუსულმანი ქართველების მიმართ განსაკუთრებული აგრესიით გამოირჩეოდნენ ახალქალაქელი სომხები. ახალქალაქში სომხები თავს დაესხნენ მემედ ალის ძე ფალავანდიშვილის ოჯახს, ტყვედ აიყვანეს ოჯახის წევრები, გაიტაცეს ქონება და იძალადეს ქალებზე, ქართული ეროვნული საბჭო სომხებისგან კატეგორიულად მოითხოვდა ოჯახის სასწრაფოდ განთავისუფლებას და ქონების დაბრუნებას [ასს. ფ. ი-82 ან. 1, ს. 18, ფ. 7]

1918 წელს ქართველ მუსლიმანთა კომიტეტის თავმჯდომარე მემედ აბაშიძე წუხილს გამოთქვამდა ტრაპეზუნდში მცხოვრებ ქართველ მუსულმანთა არსებული მდგომარეობის გამო, კერძოდ საუბარია იმ მიმე მდგომარეობაზე, რომელშიც აღმოჩნდნენ ქართველი მუსულმანები, სომეხი საჯარისო შენაერთების შოვინისტური გამოსტომების გამო. საჯარისო შენაერთებს ხელმძღვანელობდა სურენ ტიგრანისძე უჩინჯიანი. ჩვეულებრივი მოვლენად იქცა ქართველი მუსულმანი მოსახლეობის მარცვა, მკვლელობა. განსაკუთრებულ შეშფოთებას გამოთქვამდნენ ზღვის სანაპიროზე მომხდარი ფაქტის გამო. სომეხი ჯარისკაცები არ აძლევდნენ ზღვის სანაპიროზე მოკლული 4 მუსულმანი მენავის დამარხვის უფლებას [ასს. ფ. ი-82 ან. 1, ს. 18, ფ. 115].

1918 წლის 31 მარტს, ქართული ნაციონალური საბჭო სომხურ ნაციონალურ საბჭოს სთხოვს ზაქათალას ოლქიდან სომხების გაყვანაში დახმარებას. ზაქათალას სომეხ ქალთა კავშირმა მიმართვა გაუგზავნა საქართველოს ეროვნულ საბჭოს, რომელშიც აღნიშნულია, რომ მზადდება სომხების გენოციდი. ჰუმანური პოზიციებიდან გამომდინარე, სომეხ ქალთა კავშირი ქართველებისგან მოითხოვს აგრესორებისგან მათ დაცვას და სომეხი ხალხის გადმოსახლებას ზაქათალას ოკრუგიდან საქართველოში [ასს. ფ. ი-82 ან. 1, ს. 18, ფ. 74]

1918 წელს ოსმალები ბათუმს ისევ დაეპატრონენ. ოსმალების მზაკვრულ გეგმებს კარგად ხსნის 1918 წლის 4 მარტს გაზეთ „ერთობაში“ დაბეჭდილი წერილი „ბათუმის და ყარსის ბედი“, რომელშიც აღნიშნულია, რომ ოსმალების გაბატონებლ წრეებს ამიერკავკასიის სიმდიდრე იზიდავს და ამიტომ ბათუმისა და ყარსის ხელში ჩაგდება იხილი ორ კურდღელს იჭერენ. როცა ამ სიმაგრეებს მიიღებენ, კავკასიის ქედისკენ გზა გაეხსნებათ და ამ ქედს დაიღებენ საზღვრად, რითაც ერთის მხრივ რუსეთს კიდევ უფრო გააძლიერებენ და მეორე მხრივ ამიერკავკასიის მიწა-წყალსაც დაეპატრონებიან. ამიტომ ბათუმის და ყარსის დაკარგვა ჩვენთვის ნიშნავს მთელი ამიერკავკასიის ოსმალების ხელში გადასვლას.“

1919 წლის 13 მაისს გაზეთ „სახალხო საქმეში“ დაიბეჭდა წერილი „სამშობლოს მსხვერპლნი“, რომელშიც გამოთქმული იყო მწუხარება მემედ აბაშიძის სიძისა და დისწულის, მამა-შვილ აჰმედ-ბეგ და აბაზ-ბეგ ფოცხოველების საზარელი მკვლელობის გამო. ფოცხოველები ქადაგებდნენ საქარისტინანო და სამაჰმადიანო საქართველოს ერთობას და ახალციხის მაზრაში ითვლებოდნენ კარგ მამულიშვილებად. 1919 წლის 7 აპრილს, ახალციხეში, სოფელ დიდურში, სეპარატისტ სევერ ბეგ ქობლიანსკის მეომრები შეიჭრნენ ფოცხოველების იჯახში, მამა-შვილი ტყვეით მოკლეს და შემდეგ დაასახიჩრეს. ამ საზარელმა შემთხვევამ ქართველ მუსულმანებში პროტესტი გამოიწვია.

ანტირუსული მოძრაობა კიდევ უფრო გაძლიერდა საბჭოთა პერიოდში. შეთქმულების წინააღმდეგ საბრძოლველად ხელისუფლება ქმნიდა კომისიებს (ე.წ. ხუთეულეები და სამეულეები). მათი დანიშნულება იყო ანტისაბჭოთა გამოსვლების წინააღმდეგ წითელი ტერორის წარმოება. ანტისაბჭოთა გამოსვლების წინააღმდეგ აღიარებული იყო ოზურგეთის მებრძოლი კომისიის ხელმძღვანელის, ობოლაძის მეთოდი, რომელიც ითვალისწინებდა საბჭოთა ხელისუფლებისთვის შეურეგებელი პირების ადგილზე დახვრეტას. აჯანყებულთა რაზმები სევერიან ქარცივაძისა და ვლასი მანწკავას ხელმძღვანელობით გურიიდან აჭარაში გადმოვიდნენ და ზოიძის სახლს აფარებდნენ თავს. ისინი ცდილობდნენ თურქეთში გადასვლას. დიდი ორთაბძოლა გაიმართა სამხედრო გზაზე. აჯანყებულთა მხრიდან ბრძოლაში დაიღუპა ვლასი მანწკავა, ხოლო წითელ არმიელთაგან გრებენშიკოვი და ოგანეზოვი. დააპატიმრეს გენადი და გრამიტონ ნიკოლაიშვილები, ფილიპე მეგრელიძე, ჰუსეინ გოგიტიძე, მამუდ გუგუნავა, მამუდ ანდღულაძე და სხვა. დააპატიმრებულთაგან დახვრეტილი იქნა ანდღულაძე არტემი და სირაძე ისააკი **[მერაბ მეგრელიშვილი, 2002]**

მიხაკო წერეთელი წიგნში „ერი და კაცობრიობა“ აღნიშნავდა, რომ ცდა მცდელობაშია, მაგრამ იგი ცდუნებაში არ უნდა გადაიზარდოს. 1918 წელს, აჭარის მოსახლეობის ცდუნების მიზნით თურქებმა ჩაატარეს რეფერენდუმი. თურქების მიერ ჩატარებული რეფერენდუმის არსს კარგად ხსნის 1918 წლის 4 მარტს გაზეთ „ერთობაში“ დაბეჭდილი ს. ირემაძის წერილი „ოსმალების რეფერენდუმი“, რომელშიც ვკითხულობთ: „ოსმალების ასკერები როცა ხიშტებით გადგანან თავს, მაშინ კანონიერად რეფერენდუმის ჩატარება ყოველად შეუძლებელია. ბათუმის ოლქი ოსმალების სამხედრო ძალისგან უნდა გაიწმინდოს და მაშინ ხალხს ძალის დამტანებელი არ ეყოლება და იგიც თავისუფლად მისცემს ხმას. ყოველთვის რეფერენდუმი თავისუფალი უნდა იყოს, მაგრამ ჩვენ ვიცით ოსმალების მეოხებით თავისუფლება აქ აღარ არსებობს. ოსმალების მთავრობამ ერთი თვის წინათ სამაჰმადიანო საქართველო შეგნებული პირებისგან გაწმინდა და გაგზავნა ისინი ოსმალების კატორღაში, რათა რეფერენდუმი თავის გუნებაზე მოეხდინა. როგორც ბათუმის ოლქის მაჰმადიანების ერთი წევრი, ასეთი რეფერენდუმის გამო პროტესტს ვაცხადებ, ვინაიდან ეს რეფერენდუმი უკანონო არის და ჩვენ მოვითხოვთ თავისუფალი რეფერენდუმის ჩატარებას.“

1919 წლის მაისში ნოე ჟორდანიამ ინგლისელ გენერალ უოკერთან საუბარში განაცხადა, რომ ერთადერთი მუქარა ჩვენი კეთილდღეობის წინააღმდეგ იყვნენ ბოლშევიკები, მაგრამ ჩვენ ისინი გადავრეკეთ სოჭის იქით და ჩვენი სახელმწიფო გადაურჩა ამ საფრთხეს. მაგრამ საუბედუროდ ისტორიულ სინამდვილეში ეს ასე არ მოხდა. ჩვენ სოჭიც დაგვარგეთ და დამოუკიდებლობაც. ჯერ კიდევ 1918 წლის 23 მაისს აკაკი ჩხენკელი ეროვნული საბჭოსადმი გაგზავნილ საიდუმლო წერილში წერდა: „ყველა ისინი, ვინც ამ წუთში დაძრავს ენას რუსეთის ორიენტაციის შესახებ, შესაბოჭია. ბოლშევიზმი სამშობლოს დაღატია“ **[აპოლონ სილაგაძე, ვახტანგ გურული: 1998; 49-50]**

1920 წლის 8 ივლისს ინგლისელთა გასვლის შემდეგ ბათუმში საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ჯარი შემოვიდა. გაზეთ „ერთობაში“ დაბეჭდა საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის შეიარაღებული ძალების მთავარსარდლის გენერალ კვინიტაძის მიმართვა საქართველოს მოსახლეობისადმი. მიმართვა ბოლშევიკების მიერ აღიქვა, როგორც მუქარა. სინამდვილეში მიმართვა აფრთხილებდა იმ არაკეთილისმოსურნე ძალას, ვინც ქართულ ჯარს აჭარაში მტრულად დახვდებოდა. აი ეს მიმართვა: „ვინც იარაღით ხელში წინააღმდეგო-

ბას გაუწევს ჯარს ... ის მაშინვე დახვრეტილი იქნება” (გაზ. „ერთობა“ №147;1920). დამოუკიდებელი საქართველოს მტრად გამოცხადდნენ ქართველი კომუნისტები, რომლებიც რუსულ ჯარს შემოუძღვნენ საქართველოში და მოითხოვდნენ მათ მიერ დაგეგმილი ანტისახელმწიფოებრივი ქმედებების ლეგალიზაციას. ქართველი ბოლშევიკების მიზანი იყო რევოლუციის გზით საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის მოსპობა.

განსაკუთრებული აქტიურობით გამოირჩეოდა ბოლშევიკური პრესა. გაზეთი „ბატუმსკაია ჟიზნი“ ეროვნული გვარდიის ქმედებას ასე აფასებდა: „მომავალი თაობა ზოგიერთი გვარდიელის საქციელს საზღაპროდ გახდის და შესაძლოა აკვანში ატირებული ბავშვი დედამ შეაშინოს სიტყვებით: განუმდი, მოვიდა გვარდიელიო” [გაზ. „ბატუმსკაია ჟიზნი“ №14; 1921]

საქართველოს დე ფაქტოდ და დე-იურედ აღიარების ბრძოლის საქმეში დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა დასავლეთ ევროპელი პოლიტიკოსების აზრს, რადგან ამით დამოუკიდებელი საქართველოს ხელისუფლება ასაბუთებდა თავის პროდასავლურ ორიენტაციას და ეს იმ რთულ პერიოდში, როცა უკვე გავრცელებული იყო ამერიკის შეერთებული შტატების სახელმწიფო მდივნის ბენბრიჯ ქოლბის ოფიციალური ნოტა, რომელშიც უარყოფილი იყო საქართველოს ეროვნული, სუვერენული უფლებები. ამერიკამ სცნო რუსეთის იმპერიული საზღვრები [გ. გურული. 2003; 75-76].

დასავლეთ ევროპელი პოლიტიკოსების საქართველოში სტუმრობა ბოლშევიკებმა შეაფასეს, როგორც სოციალიზმისადმი დალატი და სრული დაღუპვის გადარჩენის მიზნით არსებული ხელისუფლებისადმი ხელის შეწყობა. ევროპელი სოციალისტების სტუმრობასთან დაკავშირებით ბათუმის კომიტეტმა დაბეჭდა და ფართოდ გაავრცელა პროკლამაცია, სადაც აღნიშნულია: „დაე, ყვითელი მასპინძლები შეხვდნენ თავიანთ ყვითელ სტუმრებს. ჩვენ ბოლშევიკებს აქ საქმე არ გვაქვს. მთელი ჩვენი სიმპათია იქ არის, სადაც თავს იყრიან და ერთიანდებიან საერთაშორისო პროლეტარული არმიის რაზმები, რომლებიც მიდიან კაპიტალისტთა სიმაგრეების დასანგრევად. [პ. ცქვიტარია. 1962; 171-172].

ბოლშევიკები საქართველოს მთავრობას ადანაშაულებდნენ რსფსრ-თან დადებული სამშვიდობო ხელშეკრულების დარღვევაში, კერძოდ ის რომ საქართველოს მთავრობა არ აჩქარებდა ინგლისელი ოკუპანტების წასვლას ბათუმის ოლქიდან. ბოლშევიკებს კი ძალიან სურდათ ინგლისელი ოკუპანტების სასწრაფოდ გაყვანა და რუსი ოკუპანტების უსწრაფესად შემოყვანა სინამდვილეში ინგლისის ჯარი თავისი ნებით რომ არ გასულიყო ბათუმის ოლქიდან, ვინ იცის საქართველოს მომავალი ისტორია რა გზით წარიმართებოდა.

ახასიათებს რა საქართველოს ხელისუფლების დამოკიდებულებას რუსეთის საბჭოთა მთავრობის მიმართ, პროფესორი პარმენ ცქვიტარია აღნიშნავს: „რუსეთის საბჭოთა მთავრობა მზად იყო საქართველოს მთავრობასთან ერთად დაეცვა ბათუმი, მაგრამ საქართველოს ხელისუფლებამ არ მიიღო შემოთავაზებული დახმარება და განაცხადა: „ბათუმი ჩვენია და არავეს უფლება არ აქვს არც მისი დაპყრობის და არც დაცვისო“ (პ.ცქვიტარია, 1962; 176). და მართლაც ქართულმა ჯარმა გენერალ მაზნიაშვილის სარდლობით 1921 წლის მარტში დაიკვა ბათუმი. ბათუმის საგანგებო რწმუნებული ვიორგაძე მიმართავდა აჭარის მოსახლეობას: „ქართველო მუსლიმანებო! თქვენც უნდა შეიტანოთ წვლილი საშობლოს დაცვის საქმეში... ხელი მოკიდეთ იარაღს. მახვილი მტრის გულში [პ.ცქვიტარია,1962:179]

ქართველებს ერთი კარგი თვისება გააჩნია, ერისთვის ყველაზე მძიმე წუთებში ერი და ბერი ერთიანდება. იმ რთულ პერიოდში ერთმანეთის „გვერდი-ვერდ იღვწოდნენ სხვადასხვა თაობის პოლიტიკური თუ რელიგიური მრწამსის ადამიანები: ნოე ჟორდანიას და პეტრე სურგულაძე, ნიკო ნიკოლაძე და აკაკი ჩხენკელი, ზურაბ ავალიშვილი და სამარყანდის ოლქის ყოფილი სამხედრო გუბერნატორი, გენერალი ილია ოდიშელიძე. მათთან ტრიალებდა მუდამ საქართველოს დამოუკიდებლობისა და ერთიანობის მოტრფიალე ჰაიდარ და მემედ აბაშიძეები (მ.სიორიძე, 2011;73). ჰაიდარ აბაშიძის თანამებრძოლი მემედ აბაშიძე აღნიშნავდა: კაცი თუ მოყვარულია თავის მშობლიური დედა ქვეყნისა და თანამემამულეთა, ის სხვასაც შეიყვარებს, და თუ მას არც თავისი ერი, არც სამშობლო, დედა ქვეყანა, არც ლიტერატურა, არც ისტორია და თავისი ეროვნული მეტყველება არ სწამს და არ უყვარს, მისგან ნურავინ სიკეთეს და სიყვარულს ნუ მოეღისო **[გაზ. „კახაზაბერი“ 1991 წლის 28 ნოემბერი]**.

სამუსლიმანო საქართველოს განმანთავისუფლებელი კომიტეტის თაოსნობით ბათუმის საზოგადოებამ პირველად 1919 წლის 26 მაისს აღნიშნა დამოუკიდებლობის დღე (სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, 2008; 493). საზოგადოებრივ შეხვედრაზე მემედ აბაშიძემ შემდეგი სიტყვებით მიმართა საზოგადოებას: „ჩვენ თუმცა სარწმუნოებით მაჰმადიანები ვართ, მაგრამ ეროვნებით ქართველები. ქართული სისხლი გვიღულს, სულით და გულით ქართველები ვართ და ამიტომ ჩვენში ვერასდროს ვერ მოიკიდებს ფეხს იმგვარი ქადაგება, რომელსაც მიზნად ექნება ჩვენ ძმებს ქრისტიან ქართველებს გადაგვიდოს და მტრობა გააჩალოს. ჩვენ უნდა გარდავიქმნეთ ერთ სულათ და სხეულად, რათა აღვიდგინოთ ეროვნული მთლიანობა **[„კახაზაბერი“ 1991 წ. № 28 ნოემბერი]**

ქართველმა ბოლშევიკებმა 1922 წლის 23 მაისს გამოსცეს ბრძანება №5, რომელიც იუწყებოდა, რომ „საქართველოს ნამდვილი დამოუკიდებლობის დღე არის 25 თებერვალი და არა 26 მაისი. ამიერიდან გაუქმებულია 26 მაისის დამოუკიდებლობის დღე და მის ნაცვლად ძალაში შედის 25 თებერვლის დღე, როდესაც გათავისუფლდა საქართველო“. ბრძანებას ხელს აწერენ საქართველოს მუშათა, გლეხთა და წითელარმიელთა საბჭოების აღმასრულებელი კომიტეტის თავმჯდომარე ფილიპე მახარაძე და მდივანი თ. კალანდაძე. მაგრამ მიუხედავად ამისა, 1922 წელს საქართველოს თითქმის ყველა ქალაქში მაინც აღინიშნა 26 მაისი, თუმცა ამას დიდი რეპრესიებიც მოჰყვა **[ქურნალი „საარქივო მოამბე“ 2010; 4-22]**.

გამოყენებული ლიტერატურა და წყაროები

ლიტერატურა:

1. არხიპოვა ე., ბრიტანული კვალი სამხრეთ კავკასიაში 1917-1918 წლებში, 2016;
2. გურული ვახტანგ, საქართველოს ისტორია XX საუკუნე, თბ. 2003;
3. მანუხინი ა., რუსეთის 1917 წლის რევოლუცია და ამერიკის საზოგადოებრივი-პოლიტიკური და პროგრესული იდეები, 2016;
4. მეგრელიშვილი მერაბ, საზოგადოებრივი პოლიტიკური მოძრაობა XX საუკუნის 20-30-იან წლების აჭარაში კრებული „საისტორიო მაცნე“ 11, ბათ. 2002;
5. სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, ბათ. 2008;
6. სილაგაძე აპოლონ, გურული ვახტანგ, „საქართველო და სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენა“ (1917-1918) თბ. 1998;
7. სიორიძე მალხაზ, ნარკვევები ბათუმის ისტორიიდან, ბათ, 2011;
8. თამაზ ფუტყარაძე „პოლიტკატორღელების საკავშირო საზოგადოების აჭარის განყოფილება (1925-1935წწ.) ჟურნალი „არხეიონი“ XIX-XX თბ. 2020;
9. ცქვიტარია პარმენ, აჭარაში რევოლუციური მოძრაობის ისტორიის ნარკვევები, ბათ. 1962.

საარქივო მონაცემები:

1. ასს. ფ. ი-82 ან. 1, ს. 34, ფ. 30;
2. ასს. ფ. ი-82 ან. 1, ს. 18, ფ. 7, 63, 74, 115;
3. ასს. ფ. ი-82 ან. 1, ს. 20, ფ. 170;
4. ასს. ფ. ი-87 ან. 2, ს. 2, ფ. 31;
5. ასს. ფ. ი-191 ან. 1, ს. 6, ფ. 7.

პრესა:

1. გაზ. „ბატუმსკაია ჟიზნი“ №14; 1921;
2. გაზ. „ერთობა“ №147; 1920;
3. გაზ. „კახაბერი“ 1991 წლის 28 ნოემბერი;
4. ჟურნალი „საარქივო მონაცემები“, 2010; 4-22.

Merab Megrelishvili

Nino Javelidze

Anti-Russian movement in Guria-Ajara in the 20s of the XX century Summary

The Russian Revolution of February 17, 1917, the resignation of the King and the development of democratic processes gave the nations of the Russian Empire hope for independence. The article, based on rich scientific data and archival documents, discusses the most important issues of the anti-colonial movement in Guria and Ajara regions.